

161.12

COBISS.SR-ID 513150901

КАТЕГОРИЈЕ, НЕОДЛУЧИВОСТИ И СИНКАТЕГОРЕМЕ

Бранко Ромчевић¹
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

¹ romcevic@fb.bg.ac.rs

КАТЕГОРИЈЕ, НЕОДЛУЧИВОСТИ И СИНКАТЕГОРЕМЕ²

Сажетак: У овом тексту полази се од Деридиног испитивања разлике између категорија мишљења и категорија језика какву је предложио Емил Бенвенист. Тумачећи текст Аристотелових Категорија, Бенвенист је нашао да је овај, у ствари, извршио транспозицију језичких категорија у категорије мишљења. Дерида, међутим, сматра да Бенвенист превиђа транскатегоријалност бивствовања у Аристотеловом тексту, услед чега категорије, по његовом мишљењу, нису нешто што се црпи из специфичности грчког језика, већ оно универзално, што превазилази било какву партикуларност. У другом делу се поставља питање „категоричности“, односно категорема и синкатегорема у Деридином мишљењу, посредовано Хусерловим ставовима о могућностима, односима и статусу тих језичко-семантичких творевина.

Кључне речи: категорије, бивствовање, категореме, синкатегореме

² Текст излагања са филозофског скупа „Појам категорије“, организованог од стране Српског филозофског друштва, а одржаног у Сремским Карловцима 15. и 16. септембра 2017.

Феноменолошки ин(ф)ицирана, деконструкција Жака Дерида не само што је одбацивала, неки пут и пркосно, могућности сопствене категоризације него је и истрајно одбијала сваку идеју да се сама испостави као какав, ма и посве друкчији и ексцентричан, категоријални апарат или оквир. У супротном, класична филозофска систематика не тек што не би била начета, него би се, неупитно и непроблематизовано, још репродуковала и продужила. Тада од главнога феноменолошког налога, оног о новом, лишеном свих претпоставки, почетку филозофије, не би остало ништа. Међутим, у исто време Дерида прихвата и чак образлаже неопходност да се класични захтеви уваже како мишљење не би запало у произвољност. Противречни императиви? Деридин начин за пролазак између Сциле (не)компентентности и Харибде (не)инвентивности био је *двоструко читање*: једним потезом успоставити и однос знања према наслеђу и отварање ка новости оног непознатог.

Добрих десетак година, од *Увода* у Хусерлово „Порекло геометрије“, па до текстова сабраних у књизи *Marges* (1972), Деридина се истраживања устројавају, с једне стране, као мапирања неконзистензности разматраног материјала и оних тачака на којима се олако одбачена традиција враћа и такорећи свети, а с друге као серија приговора због превеликих концесија традицији и, углавном необразложеног, гашења првобитне жеље да се од ње одступи. Текст *Le supplément du copule* (1971) могао би се узети као парадигматичан за такво поступање: један аутор, једна тема, два решења. Односно: Емил Бенвенист, категорије, припадност метафизици и/или њен пробој. А та ће се конфигурација показати и солидном подлогом за тестирање категоријалности и, још више, категорематичности Деридиног мишљења.

Већ је почетак наведеног текста обележен нимало безазленим питањем: да ли је филозофски дискурс одређен језичким утегама? Јер, ако се историја филозофије – то делује неизбежно – прикаже као један велики дискурзивни ланац, одмах се отвара и тема његове зарођености (још увек не и потопљености) у лексиколошку, граматичку, знаковну и вредносну резерву језика. Самим тим избија и тема зависности филозофског дискурса од ресурса и организације те резерве. По Бенвенисту, није могуће описати мисао као чисту материју којој би језик дао једино форму. Чим бисмо пробали да мишљењу признамо одредбе или особине које би биле искључиво његове, без обзира на језички израз, почели бисмо да се заплићемо у језик и тиме би наш покушај пропао. За разлику од мишљења, језик се, сматра он, да сасвим лепо описати на основу сопствених снага, без посезања за било каквим инструментом који би се налазио изван њега. То се преимућство језика, вели Бенвенист у тек-

сту „Категорије мисли и категорије језика“ (1958), потврђује и кроз спис који је требало да етаблира нешто друго – самосталност мишљења. Ради се, наравно, о *Категоријама*:

„Аристотел поставља свеукупност предиката који се могу тврдити о бићу и намера му је да дефинише логички статус сваког од њих. А нама се чини (...) да су те дистинкције пре свега категорије језика и да, резонујући на апсолутан начин, Аристотел у ствари наилази на извесне основне категорије језика на коме мисли“ (Бенвенист, 1975: 72).

Таквом суду иде на руку то што је и Аристотел о категоријама говорио као о начинима исказивања. По Бенвенисту, он је, смерајући да изнесе атрибуте предмета, поставио лингвистичка бића чију распознатљивост омогућава језик захваљујући својим категоријама. Он сматра да првих шест категорија из Аристотелове табеле (супстанција, квантитет, квалитет, релација, место, време) спада у ред номиналних облика, док последње четири (положај, поседовање, делање, трпљење) види као вербалне категорије. Тако Бенвенист налази да су Аристотелове категорије у потпуности транспозиција језичких категорија и да пружају обавештење не о структури мишљења, него о структури класа једног конкретног језика, па је „оно што нам Аристотел даје као табелу општих и перманентних услова мишљења само појмовна пројекција датог лингвистичког стања“ (*Ibid.*, 76).

Дерида пак примећује да Бенвенист, раздвајајући категорије језика од категорија мишљења, ниједног тренутка не поставља питање о категоријалности уопште као извору и услову могућности поделе. Ради се о *категорији категорије* коју Бенвенист претпоставља и која се, штавише, не може не претпоставити у сваком одвајању категорија мишљења од категорија језика. Дерида полази од тога да се Аристотелове категорије свакако тичу и језика и мишљења. Али оне представљају одговоре на питање о томе како се „нешто“ – бивствовање, биће, бивствујуће – исказује, тичући се онога како је нешто речено уколико то нешто (такво какво јесте) јесте. Нема у томе ничег непознатог или непрепознатог, барем од Хегела, који је констатовао да се с Аристотеловим категоријама ради о „антологији која припада метафизици“. Првенство бивствовања у тој материји доима се несумњивим. А оно, по Дериди, укључује мишљење, јер:

„’мишљење’ – оно што под тим називом живи на Западу – могло се јавити или огласити искључиво полазећи од једне извесне конфигурације *poein*, *legein* и *einaí* и од те необичне истости *poein* и *einaí* о којој говори Парменидова поема... У тренутку у коме Аристотел поставља категорије и категорију категорије (инаугурални гест за саму идеју логике,

што ће рећи науку науке, потом одређене науке, рационалне граматике, лингвистичког система итд.), он намерава да одговори на питање које, на месту на коме се поставља, не признаје разлику језика и мишљења. Категорија је један од начина да се 'бивствовање' каже или да значи, а то ће рећи да се језик отвори на споља, ка ономе што јесте уколико јесте или такво какво јесте, ка истини. 'Бивствовање' се даје у језику управо као оно што отвара језик ка нејезику, с оне стране онога што јесте унутар једног језика“ (Derrida, 1972b: 218).

Према томе, категоријални заплет, пре него што у њега уђе разлика језика и мишљења, започиње с питањем о бивствовању, односно бићу, то јест бивствујућем. Управо бивствовање, сматра Дерида, омогућава да језик не буде у себи затворен систем. Ако би се, томе насупрот, мишљење редуковало на језик, онда би свака претензија мишљења да буде истинито или универзално била ништа до злоупотреба језика. А да Аристотел има у виду категорије као еминентно онтолошку поставку, сведочи по Дерида најпре шеста књига *Метафизике* (1026а и 1026б), у којој и експлиците стоји да је задатак прве филозофије да размотри бивствујуће као бивствујуће (*ontos è on*), да би потом Аристотел навео како се бивствујуће исказује многоструко, у једном смислу према акциденцији, затим као истинито или као лажно (као небиће), да би у продужетку навео да међу смислове, односно значења бивствујућег спадају и категорије, и то супстанције (*ousia*), квантитета, квалитета, места, времена, потенцијалности и актуелности – од којих се првих пет налази у десеточланој подели изнетој у *Категоријама* (истих десет Аристотел бележи и у *Топикама*, 103б 21). У деветој књизи *Метафизике* то се све сажима тако да стоји (1051а 34–1051б 2) да су фигуре категорија само једна од могућности исказивања бића и небића; други се пут биће и небиће могу исказати према потенцијалности и актуелности категорија или њихових противречности, а трећи пут као истинито и лажно.³ Стога Бенвенистово настојање да Аристотелове категорије накалеми на строго језички извор нити је начелно изгледно, нити може добити, што он такође покушава, легитимацију од Аристотела. Узредни приговор којег Дерида у овој етапи изриче односи се на Бенвенистово увођење Аристотела као врло подесне и употребљиве илустрације која, ето, срећом стоји на располагању за једну независно од њега успостављену проблематику. Међутим, то по Дерида није могуће: будући да питање категорија, у целокупном опсегу, потиче од Аристотела, онда се он не може третирати као неко ко

3 О свему томе видети детаљну (и, додајмо, изврсну) анализу Пјера Обенка у студији *Problème de l'être chez Aristote* (Aubenque, 1962) о многоструким значењима бивствовања у *Метафизици*, посебно трећи део другог поглавља (pp. 163–206).

тек накнадно ступа на ту избраздану површину, нити се питање категорија може, опште узев, поставити независно од Аристотела. Не ради се, дакле, о томе да су, како то Бенвенист каже, Аристотелове *Категорије* документ од велике важности за тему коју он жели да покрене, већ о томе да је та тема, у свом тоталитету, омогућена дотичним текстом, као и низом других Аристотелових текстова који у ту област, наглашеније или дискретније, не да тек спадају, већ је уређују и нормирају.

С друге стране, не може се очекивати ни да се веза бивствовања, мишљења и језика успостави на неки други начин, тако да се, рецимо, два од та три елемента огласе за фантазије чији се корен налази у оном трећем, а да се смисао категорија и категоријалности при том задржи или не поремети у значајној мери. Што, изгледа, Бенвенист покушава, нарочито онда кад заподева дискурс о Аристотеловом наводном емпиризму као узрочнику нелегитимне замене језичког за предметни регистар. Могуће да он на том месту, у ствари, на свој начин понавља Кантов приговор о *расодичности* Аристотелових категорија, приговор по коме их је Аристотел произвољно набрајао, а то се, сматра Кант, види у томе што их он првобитно наводи десет, да би их потом, под називом постпредикамената, додао још пет. Било како било, Бенвенист каже да је Аристотел:

„несвесно узео као критеријум емпиричку нужност посебног *израза* за сваки предикат. Тако је био неумитно упућен да нађе дистинкције које сам језик показује између главних класа облика, пошто ти облици и те класе имају лингвистичко значење кроз те своје разлике. Мислио је да дефинише атрибуте предмета, а поставио је само лингвистичка бића: захваљујући својим властитим категоријама, језик омогућује да се она распознају и да се спецификују“ (Бенвенист, 1975: 75–76).

Аристотелова наводна несвесна операција одиграла се као транспозиција и пројекција, коју, по Бенвенисту, треба тако декодирати да изворна табела категорија поприми, поштујући Аристотелов редослед, „прави“ лингвистички профил: именица, придеви изведени из заменица (*quantum* и *qualis*), компаративни придев, прилози за место и време, средњи облик, перфекат, актив, пасив. Није то, вели Дерида, никакво превођење, то је, како и Бенвенист каже, *транскрипција*, али већ сама њена могућност опозива Бенвенистову интенцију. Није ли, наиме, пренос из једног поља у друго – како Аристотелова пројекција, тако и Бенвенистова транскрипција – омогућен *хомологијом*, и не индикује ли то релативну стабилност једног медијума какав би била *категоријалност уопште*? Цео случај постаје занимљивији када се узме у обзир то да и Бенвенист на једном месту каже да код Аристотела бивствовање обух-

вата све предикате, а да само није предикат. Тиме је он, а да то из неког разлога није довео у везу с преносивошћу из једног у други категоријални домен, прихватио бивствовање као, како то Дерида назива, *транскатегоријални услов категорија*. На тај начин се не доводи у питање тек лингвистичка запечаћеност категорија, него – будући да оно транскатегоријално не може да нема значење и статус оног *трансценденталног* – и цео комплекс тврдњи о емпиричности, контингентности или арбитрарности Аристотелових категорија.

Ипак, Бенвенист се ни у траговима не приближава таквом закључку. Покренувши питање бивствовања, он као да још одлучније улази у етаблирање сад већ слабо изгледног лингвистичког примата. Грчки филозофи, по њему, много тога дугују околности да је „лингвистичка структура грчког језика предиспонирала појам 'бити' за његов филозофски позив“ (*Ibid.*, 78). Да је у питању околност, а не нека неминовност, о томе, сматра он, говори то што грчки језик има глагол „бити“, а што по његовим налазима уопште није нужно да би неки језик постојао. Као пример Бенвенист наводи језик *ewe* (говори се у Нигеру, Конгу, Гани и Тогу), у коме нема глагола „бити“, већ је оно што би се њиме означавало у индоевропским језицима распоређено на неколицину других глагола.

Оно где (и када) се глагол „бити“ показује нарочито делатним, то је његово службовање у функцији копуле. Тада (и ту) он по Бенвенисту не значи ништа, већ је само везник који омогућава контакт и комбиновање различитих језичких творевина. Дерида узима те две тврдње – да неки језици имају, а неки немају глагол „бити“, те да тај глагол нема властитог значења – као премисе на основу којих изводи, премда у упитном облику, по Бенвениста кобан закључак:

„Ако 'бивствовање', барем као копула, 'заправо ништа не значи', пошто шири своју екстензију до у бесконачност, оно није више везано за одређену форму неке речи или пре неког имена (...), а то ће рећи за јединство *phonè semantikè* снабдеведеног неким садржајем смисла. Стога, дефинисати присуство у једном језику и одсуство у другом – није ли то једна немогућа операција?“ (*Derrida*, 1972b: 235).

Будући да присуство и одсуство немају никаквог смисла уколико им се одрекне однос према бивствовању, Бенвенист, да би исполовао исказ о постојању или непостојању глагола „бити“ у неком језику, мора да перформативно оповргне свој став о томе да оно ништа не значи. Зашто је то тако?

Дерида на том месту призива Хајдегера. У *Уводу у метафизику*, након што је прошао кроз граматiku и етимологију речи „бивствовање“, он

се запитао како би било кад та реч не би у језику постојала. За разлику од Бенвениста, Хајдегер не каже да она значење нема, него да је ово неодређено. То пак није неки недостатак, већ је нужно да оно остане у извесној измаглици која га конституише. Али, каже он, претпоставимо за тренутак да то није тако:

„претпоставимо да не постоји неодређено значење бића и да ми, исто тако, не разумемо шта то значење подразумева. Шта би онда било? Само једна именица и један глагол мање у нашем језику? Не! *Онда уопште не би било никаквога језика*. Не би уопште било тога да се у речима отвара оно што бива као *такво*, да се оно може ословљавати и прословљавати. Јер казивати оно што бива као *такво* обухвата у себи: унапред разумевати оно што бива, то јест његово биће. Узмимо да уопште не разумевамо биће, узмимо да реч „биће“ нема чак ни оно значење што лебди и расплињава се, управо тада не би било ни једне једине речи“ (Хајдегер, 1997: 78).

Како би се из те перспективе могао разумети дефицит „бивствовања“ у *ewe* језику? Да ли као чињенично-емпиријски деманти? Бенвенист примећује да, иако у том језику не постоји јасно утврдив и разграничен глагол „бити“, неколицина (пет) других глагола обавља његова задужења, означавајући идентитет субјекта и предиката (*nye*), постојање (*le*), (про) извођење учинка (*wo*), вршење друштвене функције (*du*), те предикате физичких особина или стања (*di*). Такво груписање је, каже он, вештачко, пошто је извршено с гледишта семантичке и морфолошке организације индоевропских језика, а не из обзора *ewe* језика, у чијој се регуларној прагматици тих пет глагола не налази у таквој вези. По њему, то показује да грчка употреба глагола „бити“ и свега оног што је из ње изведено – целокупна онтологија – није нешто универзално него партикуларно, засновано на специфичностима једног одређеног језика. Следимо ли пак Хајдегера, ствар би испала управо обратна: ма колико да распрострањена употреба не удружује тих пет глагола на такав начин, већ сама могућност да се дотично груписање изврши, показује да је и у том језику наталожена – без обзира на то да ли је и актуелизована – могућност једног унапред разумевања (предразумевања) расплинутог бивствовања, чиме се, у ствари, афирмише теза о универзалности бивствовања.

Оно што делује запрепашћујуће то је да је и Бенвенист, две године касније, дошао до нечег сличног. Ради се о тексту „Лингвистичке функције глагола 'бити' и 'имати'“ (1960), у коме разматра функцију копуле „је“. По њему:

„Чињеници да постоји 'номинална реченица' коју карактерише одсуство глагола, и да је таква реченица универзалан феномен, изгледа да

противречи чињеница, исто тако врло распрострањена, да та реченица има као еквивалент реченицу са глаголом 'бити'" (Benvenist, 1975: 143).

Одједаред испада да сви језици располажу еквивалентом реченица с глаголом „бити“ и да је то нешто универзално, као да се није тврдило да је тај глагол ствар посебних (посебног) језика, те да се његово семантичко језгро, у језицима који га немају, може једино неприродно, вештачки екстраполирати. Сад, међутим, строго лексички, глагол „бити“ може и изостати, али тиме се његова граматичка функција, по Бенвенисту, још увек не оспорава. Он то поткрепљује низом примера чију процесују прекида стога што, како вели, нема за циљ да, иако поверава да би то могао, сачини каталог свих језика и језичких изведби у којима долази до такве еквиваленције. У сваком од њих ради се о јављању онога што је назвао *суплементарном цртом* (*trait supplémentaire*), односно граматичким и смисаоним надомештањем лексички недостајућег глагола „бити“. Бенвенистовске номиналне (именске) реченице се кроз Деридину интерпретацију показују као својеврсна онтолошка попришта, у њима – то је већ нешто попут закона – граматичка функција копуле наступа, или је приправна да наступи, свагда кад се глагол „бити“ не јави у лексичком облику. При том не треба губити из вида да се капитални лексички изостанак – то јест граматичко јављање – односи пре свега на случај копуле.

Бенвенист наводи две врсте релевантних, номиналних реченица, у погледу лексичког изостанка глагола „бити“. Другу чине оне у којима понављање заменице врши функцију копуле (ја млад ја = ја сам млад; у турским језицима), док у прву спадају оне у којима копула изостаје на такав начин да је надомешта морфем-нула, то јест пауза у говору. Та пауза игра улогу предикације; на пример, у арамејском: „његови путеви (су) правда“ (*arhateh din*). Дерида не промиче да се ту ради о подвостручењу, о одсутности (паузи) која одмењује и надомешта првобитну одсутност (одсутност копуле):

„Тако испада да је лексичка одсутност 'суплементирана' само једним (кратким) једноставним одсуством, граматичка функција оног 'бити' тада је осигурана белином једног опросторења, једном некако обрисаном пунктуацијом, путем паузе: оралним прекидом, то ће рећи застојем гласа који ниједан графички знак, у текућем смислу те речи, ниједна писана пуноћа не може да означи/обележи. Одсутност глагола 'бити', одсутност тог појединачног лексема, јесте одсутност сама“ (Derrida, 1972b: 241).

Дерида налази да почев од те могућности, сходно којој глагол „бити“ делује и онда кад га двоструко нема, два дискурса (Хајдегеров и Бенвенистов) експонирају сличне бриге око губитка смисла. Свему је, ако се

тако сме рећи, крива привилегија трећег лица презента актива. За Хајдегера, та привилегија ограничава бивствовање на модус присутности. Тако нешто вели и Бенвенист. И за њега редуковање на копулу представља пад и губитак семантичког богатства глагола „бити“. Док је по Хајдегеру деструкција онтологије требало да доведе до онога што Дерида назива реапропријацијом семантичке пунине „бити“, за Бенвениста задатак гласи овако:

„Треба вратити глаголу ’бити’ његову пуну силу и његову аутентичну функцију да би могао да се измери размак између номиналног исказа и исказа с глаголом ’бити“ (Benveniste, 1966: 160).⁴

Дерида примећује да и филозоф и лингвиста разумеју прелазак глагола у копулу, која се и сама може надомештати, као историјску несрећу (премда не произвољну већ нужну). По њему, свака тенденција да се обнови изгубљени извор пренебрегава једну суштинску могућност: да је и губитак изворан. Суплементарност би по томе требало разумети не као елемент затирања које ваља поништити, него као симптом. Било да је суплемент оперативан као надоместак или као надопуна (то су његова два једнако вредна значења и могућности), он долази искључиво онда кад извор коме се додаје садржи неки недостатак. Кад недостатак не би био на извору, не би било ни суплемента. Стога, ако суплемент улази у језик – или тако што као копула одмењује глагол, или тако што као пауза или заменица одмењује копулу – он то чини зато што извор у својој архипрвобитности није савршен или потпун, односно такав да би његовим обнављањем могло да се избегне и обнављање потребе за суплементом који означава пад.

Тек на крају текста *Le supplément du copula* Дерида назначавача једну запитаност која се тиче не само Бенвениста и/или Хајдегера, те лингвистике и филозофије уопште, него и њега лично. Шта, наиме, значи опозиција лексичког и граматичког као таква, и каквих последица по њу има то што се о томе може питати само кроз оно лексичко и преко афирмације копуле? Шта, другим речима, носи *реч*? По класичним филолошким, лингвистичким и филозофским поставкама, којима се Дерида бави у *La mythologie blanche*, речи су основне јединице значења, а кад значење речи постигне и самосталност, онда се ради о имени(ца)ма:

„а номинализовати се може само оно што претендује (...) на потпуно и независно значење, оно што је само собом интелигибилно, изван сваке синтаксичке релације“ (Derrida, 1972b: 278).

4 Овде није било могуће користити се, као досад, постојећим домаћим преводом, будући да у њему, из незнаног разлога, нема текста „Номинална реченица“ из кога навод долази. Као што нема ни још шест текстова, укључених у издање Бенвенистове књиге на основу ког је превод рађен, а да при том у домаћем издању није назначено да се ради о избору текстова.

Последњи део је нарочито важан: констатација да именички садржај интендира апсолутно значење, а тиме и независност од синтаксичког уланчавања. У деридијанској орбити, таква констелација се заправо мора узети као одбијање да контекст може бити променљив, што је, по њему, равно негирању могућности да се значење успостави зависно од околности у којима је именички садржај оперативан, односно имплицитном одбацивању речи као трага других речи или, чак, напросто морфема. У Хусерловим *Логичким истраживањима*, опозиција која се генерише с обзиром на самосталне изразе (и значења) и њихове опреке носи назив *категорематског* и *синкатегорематског*. Категореме су самостални изрази (знаци) и значења, а синкатегореме су несамосталне:

„Самосталним ћемо назвати значење када оно може сачињавати *потпуно* и *цјелокупно* значење неког конкретног акта значења, а несамосталним када то није случај. Оно може бити реализирано само у неком несамосталном дјеломичном акту неког конкретног акта значења, оно може 'бити' само у вези с извјесним другим, њега допуњавајућим значењима, само у цјелини значења. Тако дефинирана несамосталност значења *као* значења одређује по нашем схватању бит синкатегорематика“ (Husserl, 2005: 308–309).⁵

Категорематско је свако предикативно значење, као и сваки израз или означитељ који има статус предиката; синкатегорематско и несамостално углавном се односи на значења повезана с изразима какви су предлози, везници и речце. Антон Марти, чији су радови Хусерлу послужили као путоказ у овој од средњег века негованој области, додатно их је прецизирао као *аутосемантичке* и *синсемантичке* знакове. Овом пригодном важно је само то да синкатегореме функционишу контекстуално, зависно од употребе и од језичких и семантичких јединица с којима су здружене.

Тако долазимо до оног што је за Дерида главно, а то је могућност неодлучивих знакова, значења и исказа. Својство неодлучивости било би на снази сваки пут кад је неизводљиво да се за неки језички или значењски елемент одреди јединствен смер распрострања, а да се при том не посегне нити за термином контрадикције (јер контрадикције се дијалек-

5 Мериен Хобсон каже да су „именице категореме, јединице, и да могу бити третиране као интелигибилне изван било какве синтаксичке релације“ (Hobson, 1998: 207). Међутим, Бенвенист је сасвим одударио од тог мање-више канонског, модела. Он вели да реченица, у ствари, стоји на категорематском нивоу и да би уместо „категорема“ једнако легитимно могло да се каже и „фразема“, будући да категорема јесте предикат (то јест, грчко *katégoréma* на латински се преводи као *praedicatum*), да је предикат „основно својство фразе, а не њена јединица“ (Benvenist, 1975: 129), што, по њему, иде дотле да фрази није неопходан чак ни субјект пошто предикативни термин сам одређује субјект.

тички разрешавају у трећем члану, то јест у негацији негације, или ти путем синтезе), нити антиномије (пошто се антиномије, по Канту, коначно одлучују према архитентонском интересу ума који привилегује тезу над антитезом). Читав низ речи/појмова, данас сматраних за типично дери-дијанске – попут *суплемент* (и надоместак и надопуна), *pharmakona* (и лек и отров), *différance* (и разлика и одгода), *parergona* (и спољашњост и унутрашњост), *hymena* (у француском означава и мембрану као симбол невиности и брак као деструкцију невиности) итд. – носи у себи семантичку подељеност услед које свака/сваки неком цртом консолидује систем унутар кога се јавља, док га, истовремено, неком другом доводи у питање и разграђује. Сам је Дерида, поводом једне од њих (*hymena*), рекао *не категорема, већ синкатегорема*, додавши, другом приликом, да:

„речи овог типа ситуирају, можда боље од других, места на којима дискурс не може више да доминира, суди, одлучује: између позитивног и негативног, доброг и лошег, истинитог и лажног. Одатле и жеља да буду искључене из језика и града, да би се реконституисала немогућа хомогеност неког дискурса, текста или политичког тела“ (Дерида, 1992: 92).⁶

Синкатегорематски профил неодлучивости афирмише се двоструко: једанпут као њихова зависност од других елемената система унутар кога се рађају, други пут као њихова егзистентност у протоку с другим неодлучивостима. У том другом смислу оне творе, како је то Дерида назвао, *недовршиви ланац супститута*. Свака од њих би, под одређеним условима, могла доћи на место неке друге – на пример, *parergon* и *суплемент* могу се међусобно одмењивати тако што би се *parergon* објаснио као оквир који надопуњава допадање дела, чиме упућује и на неки недостатак у делу, а због чега онда функционише и као замена за дело, док би се *суплемент* могао разумети као оквир (*parergon*) који се придодаје – и све се оне уланчавају тако да свака у себи носи делић значења оних других, док је сам ланац унутар кога су делатне недовршив будући да ни могућност исказивања, која их неинтендирано производи, није нешто довршено или коначно.

У једном од својих последњих текстова, *Et cetera...* (2004), Дерида се враћа питању о синкатегоремама. Нит водиља је Хусерлова медитација о тој групи језичко-семантичких елемената с обзиром на њихову издвојивост из сваке везе. Поновимо, категореме су издвојиве, синкатегореме – не. Али, кад постану предмет истраживања, какво Хусерл предузима, оне се изољују, па изгледа као да губе своју синсемантичку бит и доспевају на категорематску позицију. По Хусерлу, нормално фунгирање синкатегоре-

6 За „не категорема, већ синкатегорема“ видети: Derrida, 1972a: 250.

ма подразумева њихову значењску несамосталност. Једна издвојена партикула, неко појединачно „и“, морало би бити, вели он, ништа више до празан звук. Али, опет, све то као да је на најдубљим нивоима бременито апсурдом пошто, доиста, испада да чим се о синкатегоремама проговори, чим постану темом, оне престају да буду оно што јесу или што би било очекивано да буду. Хусерл, међутим, сматра да се ту не ради о нерешивој тешкоћи. Издвојене, самосталне синкатегореме не могу по њему добити пуно значење, већ морамо, ако желимо да дознамо значење речи „и“, у интенционалном акту испунити форму „а и б“. Самостално „и“ може бити интендирано, само што ће то бити празна интенција, односно, како је Хусерл назива, *неаутентична представа* која иде постранце у односу на спознају. Дакле, ми можемо да инсистирамо на томе да се синкатегореме јаве као засебни и самостални предмети, али такве категорематизације су вештачке, оне не мењају ништа у њиховој суштини већ руинирају могућност спознаје. И уколико би се помислило да цитатно понављање може да поремети на тај начин успостављену поделу, Хусерлови појмови *нормалног* и *аномалног* указују се као чврста брана:

„Сваки се израз, свеједно је ли он – у свом нормалном значењу – категорематски или синкатегорематски, може према томе појавити као име самога себе, тј. он именује самога себе као граматичку појаву. Кажемо ли *'Земља је округла' јесте један исказ*, тада као субјективна предоджба не фунгира значење исказа, већ предоджба исказа као таквог; не суди се о *стању ствари* да је Земља округла, него о *исказној реченици*, а сама та реченица фунгира аномалијски као своје властито *име*. Кажемо ли *'и' јесте конјункција*, тада на мјесто субјекта немамо доведен момент значења који нормално одговара речи *и*, него и овдје стоји самостално значење које је усмјерено на ријеч *и*. У том аномалијском значењу то *и* уистину није никакав синкатегорематски, већ категорематски израз, оно именује само себе као ријечи“ (Husserl, 2005: 318).

Према томе, синкатегорема може да се размотри самостално, што ће од ње свакако направити категорематски израз, али то је аномалија, таква представа је неаутентична, а интенција празна, и докле год се не меша с испуњавајућом интуицијом, проблем није алармантан. Штавише, рекло би се да у мери у којој постоји позорност и спремност да се случај у коме значење именује само себе као реч схвати као аномалија, наведени преласци синкатегорема у категореме нису нешто што би требало да забрине.

Да ли је баш тако? За Дериду, могући се симптом критичности поделе на категореме и синкатегореме налази пре свега у самом Хусерловом

дискурсу. Наиме, говорећи о синкатегоремама, Хусерл их неспутано, спонтано и нерелевантно *користи*. И то, како се у пређашњем наводу може видети, у истој реченици. Оно што се одатле отвара то је, по Дерида, питање контекста. Јер, Хусерлова теза по којој су синкатегореме празне интенције које стичу значење тек у ширим склоповима (*a* и *b*) подразумева да је могућност контекста довољно обухватно да одреди пуно значење – неупитна. Међутим, знак, било који, носи у себи могућност да буде поновљен, да буде цитиран, да не промени само контекст, него да му контекст буде начелно променљив, дакле да знак буде начелно незаситљив значењима. То би даље имплицирало да било какво значењско испуњење не може бити коначно. Довољно је да се придода једна незнатна синкатегорема „и“ и да наступи захтев/потреба за неким ширим склопом или контекстом:

„Ако следимо логику те демонстрације, оно 'и', *коришћено* да би се говорило о 'и' које се *помиње*, даје повода једној интенцији значења испуњеној интуицијом само у мери у којој контекст реченице, или реченица које га окружују и уланчавају, јесте довољно обухватан и одређујући. Дакле, је ли он икад тоталан? А уколико он то никад није до тачке интуитивног засићења, неће ли увек остати у сваком дискурсу, у сваком тексту, један несводиви део те 'зависности', те независности, тог разочаравајућег неиспуњења у коме синкатегорема *и* фигурира бар као пример? И оставимо за тренутак по страни трновито питање сазнања да ли је *и* један пример синкатегореме међу другима, у серији других... Или радије, напротив, квазитрансцендентал, синкатегорема *par excellence*, тихо имплицирана у свакој синкатегорематској вези или споју између свих могућих категорија; јер каталог синкатегорема изгледа да претпоставља неко *и* између свих дискретних јединстава која су тако класификована, као што једно извесно *и* спаја и све категорије“ (Derrida, 2004: 28).⁷

Другим речима, незамислива је ситуација дефинитивне локализованости и ограђености синкатегорема, нарочито везника „и“, подразумеваног у дословце свим језичким актима. Нема језичке изведбе без спојева и конјункција, чији матрични случај јесте баш оно „и“, па макар се оно и не јавило у лексичком, него само у граматичком смислу. Такође, незамислива је језичко-семантичка творевина којој не би могло да се дода неко „и“, што подразумева да је – рецимо то неправилно – још неза-

⁷ Један интерпретатор је рекао да „Хусерл не би могао да наведе синкатегорему *и*, а да је не 'именује' или да се то и 'само не именује као реч' – као категорија. Одвајање синкатегорема/категорије, нормалности/аномалије, празног/пуног, неаутентичног/аутентичног предаје се перформативу“ (Gruber, 2010: 84). Та могућност да се заправо само раздвајање категорије и синкатегорије јави као производ перформативне силе јесте Дерида итекако блиска. Овом се приликом том могућношћу и њеним конвенцијама нећу бавити, али налазим за сходно да је, с обзиром на њен немали значај, поменем.

мисливије да се њен контекст услед тога не прошири, односно промени; тиме би се променило и значење целине, па би онда било захтевано ново интенционално испуњење, и тако у недоглед.

Одсудним се пак чини оно што Дерида у горњем наводу жели да остави по страни: трансцендентални, односно квазитрансцендентални статус синкатегорема. Ако језик и значење нису могући без свеза и конјункција, онда би се синкатегорема „и“ морала разумети и одредити као њихов услов могућности. Тиме се, авај, она премешта са маргине неаутентичних, празних и аномалних претензија у средиште језичког система. *И...* Постаје налик свим оним речима/терминима/појмовима названим, од стране Дерида, неодлучивима: испрва репримираним, а потом – кад из њих избије сила уопштавања – кадрим да реорганизују и преместе цео корпус својстава чија се легитимност ослањала на њихову скрајнутост.

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ

- Aubenque, P. (1962). *Problème de l'être chez Aristote*. Paris: PUF.
- Benvenist, E. (1975). *Problemi opšte lingvistike*. Beograd: Nolit, prev. S. Marić.
- Benveniste, É. (1966). *Problèmes de linguistique générale I*. Paris: Gallimard.
- Derrida, J. (1972). *La dissémination*. Paris: Seuil.
- Derrida, J. (1972). *Marges*. Paris: Minuit.
- Derrida, J. (1992). *Points de suspension*. Paris: Galilée.
- Derrida, J. (2004). Et cetera... *Cahier de l'Herne*, 83, 21–34.
- Gruber, E. (2010). Quel héritage quand le message est équivoque? In S. Houppermans, R. Sneller, P. van Zilfhout (Eds.). (2010). *Enduring Resistance: Cultural Theory After Derrida/La Résistance persévère: la théorie de la culture (d')après Derrida*. (pp. 57–98). Amsterdam and New York: Rodopi.
- Хајдегер, М. (1997). *Увод у метафизику*. Врњачка бања: Ейдос, прев. В. Ђаковић.
- Edmund, H. (2005). *Logička istraživanja (drugi svjezak)*. Zagreb: Breza, prev. Ž. Pavić.
- Hobson, M. (1998). *Jacques Derrida. Opening Lines*. New York and London: Routledge.

CATEGORIES, UNDECIDABLES AND SYNCATEGOREMES

Branko Romčević
University of Belgrade, Faculty of Security Studies

Summary

In this paper I am examining Derrida's investigation on difference of categories of thought and categories of language, proposed by Émile Benveniste. Benveniste claimed that the text of Aristotle's *Categories* transposed categories of Greek language into categories of thought. Derrida, however, found that Benveniste overlooked transcategorial status of Being in Aristotle's text, which provides universal validity of categories. In the final part, I am reflecting on the status of Derridean undecidables. In order to classify them, Derrida said „not categoremes, but syncategoremes“. Edmund Husserl has determined syncategoremes as signs that mean something only in association with other signs. That proved suitable for undecidables: they depend one on each other, and they receive their meanings from the context in which they operate.

Key words: *categories, Being, categoremes, syncategoremes*